

УДК 338.43.02

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/168-7>**Саламін О. С.**

кандидат економічних наук, доцент,
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5388-3247>

Salamin Oksana

Stepan Gzhytskyi National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Аналізуються проблеми державного регулювання сільського господарства України. Без належного врахування стану аграрного ринку тут часто копіюються підходи, схожі з тими, що застосовуються у Європейському Союзі. Через належний рівень сформованості інфраструктури аграрного ринку України ціни на сільськогосподарську продукцію тут не генеруються ринком, а формуються під монопольним впливом окремих структур. Ціни дуже волатильні. Адаптуватися до таких цін складно. Не забезпечують необхідних результатів державні програми підтримки фермерських господарств. Не здійснюються закономірні процеси трансформації особистих селянських господарств у фермерські господарства товарного типу. Пропонується державну регуляторну політику спрямовувати на створення саморегульованих економічних систем, які б без прямого державного впливу забезпечували формування цін, прийнятних для усіх учасників ринкових відносин.

Ключові слова: інфраструктура ринку, державне регулювання цін, саморегульовані економічні системи, функції оптових ринків сільськогосподарської продукції, аукційні торги, монополізація ринку активізація міжнародних інтеграційних процесів.

STATE REGULATION OF AGRICULTURE IN UKRAINE

Problems of state regulation of agriculture in Ukraine are analyzed. It is shown that all problems will be solved automatically in the initial stages of agricultural reform on a market basis. It was believed that market levers operate automatically. Without the established agricultural market and its infrastructure, the liberalization of economic activity has only exacerbated the problems. In the following periods, regulatory acts were aimed at solving certain problems without defining strategic goals for agricultural development. The efforts of state agricultural management bodies are aimed at bringing regulatory policy closer to the model used in the European Union. Similar approaches are often copied without regard for the state of agriculture in Ukraine and the level of market relations. A feature of agriculture in Ukraine is the inadequate level of infrastructure of the agricultural market. Because of this, prices for agricultural products are not generated by the market, but they are formed under the monopoly influence of certain structures. Prices are very variable. It is very difficult for manufacturers to adapt to such prices. In such conditions, especially large business entities are developing rapidly. Their activities are aimed at bringing products to foreign markets where prices are more stable. State farm support programs do not provide the necessary results. There are not natural processes of transformation personal farms into commodity farms. It is proposed that the state regulatory policy can be aimed at creating self-regulatory economic systems in which prices would be formed to all participants in market relations without direct state influence. It is acceptable to organize product processing and branded trade in sales cooperatives. The need to expand the functions of wholesale markets for agricultural products is substantiated. It is expedient to direct the funds of state support for wholesale markets for agricultural products to establish branches of these markets. They would provide transport services to small producers, store products, at the direction of the owners, organize auctions. This will ensure the overcoming of isolation from market relations of small businesses, their production of competitive products.

Keywords: market infrastructure, state regulation of prices, self-regulatory economic systems, functions of wholesale markets for agricultural products, auction bidding, market monopolization, intensification of international integration processes.

JEL classification: Q13, Q18, L11

Постановка проблеми. Проблеми державного регулювання сільського господарства України були актуальними завжди. За всі роки реформ на засадах приватної власності та ринкових відносин застосовувалися численні регуляторні акти без визначених стратегічних цілей розвитку галузі. Не здійснюючи належного регуляторного впливу, вони, як правило, переглядалися, що посилювало невизначеність як працівників державних органів управління сільським господарством, так і власників та менеджерів підприємств. До цього часу не подолані крайні підходи у поглядах щодо доцільності і спрямування державної регуляторної політики. Прихильники дерегуляції абсолютизують вплив ринкових важелів регулювання, які діють автоматично. Державні

регуляторні акти вважаються свідченням неповноти реформ на ринкових засадах. Альтернативні крайні підходи полягають в обґрунтуванні необхідності посилення прямого адміністративного впливу на сільськогосподарські підприємства для наведення порядку. Актуальність вирішення завдань удосконалення державного управління сільським господарством посилюється в умовах активізації міжнародних інтеграційних процесів. Необхідність урахування вимог міжнародних організацій, які переважно сформовані з урахуванням позицій економічно розвинутих країн, поєднуються з необхідністю визначення способів і напрямів використання переваг такої інтеграції і реалізації у цих умовах конкурентних переваг вітчизняного сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На вивчення проблем і вирішення завдань державного регулювання сільського господарства в економічній літературі звертається значна увага. У більшості публікацій переважає критика існуючої системи державного регулювання. Аналізується базова проблема регулювання галузі, вирішення якої полягає в оптимізації регуляторного впливу, визначенні меж державного втручання у господарську діяльність підприємства. Аналізуючи досвід ЄС, П.М. Матвеев застерігає від надмірного впливу, вважаючи визначальним чинником успішного регулювання не глибину, а комплексний характер регуляторних заходів [4, с. 56]. Погоджується з такими підходами і В.В. Галанець, застерігаючи, що надмірне втручання у економічні процеси переважно призводить до загострення економічних проблем [2, с. 35]. Значна кількість державних програм розвитку сільського господарства поєднується з їх декларативним характером. В.М. Онегіна та Н.В. Шибасва акцентують увагу на фрагментарності, неузгодженості, а іноді – суперечливості програмних положень. Невизначеність у таких умовах виробників продукції посилюється постійними правками чинних положень [6, с. 18–23]. Основним аргументом критики практиками господарювання системи державного регулювання сільського господарства є незначні обсяги прямої фінансової підтримки виробників продукції. В економічних публікаціях основна увага звертається на неналежну ефективність фінансової підтримки. Досліджуючи взаємозв'язок між обсягами прямої державної фінансової підтримки сільського господарства України та результатами господарювання, Г.О. Прунцева виявила обернену залежність між цими показниками [7, с. 84]. Неефективність фінансової підтримки сільського господарства А.Я. Науменко пояснює її несвоєчасністю, постійним недофінансуванням визначених обсягів, ускладненим доступом до програм державної підтримки широкої спільноти сільгоспвиробників, що породжує певну недовіру до такої підтримки [5, с. 96]. Це поєднується з несформованістю системи кредитного забезпечення та неприйнятністю існуючого механізму податкового регулювання [8, с. 10].

Позитивно оцінюючи загальні результати, зумовлені ринковими реформами у сільському господарстві, М.В. Гладій та Ю.Я. Лузан указують і на прогресування породжених непослідовною аграрною політикою таких негативних явищ, як поглинання великими корпораціями дрібних виробників, скорочення у селах кількості робочих місць [3, с. 9]. У багатьох виданнях аналізується закордонний досвід державного регулювання сільського господарства. О.М. Бородіна пропагує досвід ЄС щодо недопущення вилучення великим капіталом природних ресурсів сільського господарства [1, с. 21]. Часто пропонуються поширені в економічно розвинутих країнах підходи до вдосконалення державного регулювання сільського господарства. У тіні залишаються проблеми розроблення і здійснення регуляторної політики з урахуванням стану вітчизняного аграрного ринку, його інфраструктури, особливостей та історичного досвіду розвитку сільського господарства України.

Мета статті полягає у вивченні стану державного регулювання сільського господарства України та визначенні прийнятних напрямів його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Реформування сільського господарства України на засадах приватної власності та ринкових відносин у кінці 90-х років минулого століття здійснювалося без визначених стратегічних засад його розвитку. Магічним способом вирішення усіх проблем, що нагромадилися, уважалося просте відпущення важелів державного впливу на суб'єкти господарювання. Лібералізація господарської діяльності здійснювалася без сформованих ринкових відносин і без належного регуляторного впливу ринкових важелів. Це призводило лише до посилення проблем. Для їх вирішення у подальші роки приймалися численні регуляторні акти. Кожний із них спрямовувався на вирішення окремої проблеми. Без системного підходу жоден із них не міг бути результативним. Визначальним орієнтиром був стан сільського господарства економічно розвинутих країн. До уваги не бралася те, що ринкові відносини там формувалися еволюційно протягом тривалого часу.

Аграрний ринок в Україні і належна його інфраструктура не сформовані дотепер. Не виконується така основна функція інфраструктури ринку, як генерування цін і товаропотоків. Колишня державна монополія на ціноутворення замінена гіршою монополією окремих структур, що здійснюють закупівлі сільськогосподарської продукції. Вплив об'єктивних чинників кон'юнктури ринку в поєднанні з монопольним впливом закупівельних організацій призводить до цінової нестабільності. Орієнтація на такі ціни як на основний елемент ринкового механізму регулювання виробництва можлива лише шляхом постійного перепрофілювання виробництва, вилучення засобів, придатних для виробництва одних видів продукції і придбання засобів для виробництва інших видів продукції. При цьому таке перепрофілювання необхідно здійснювати кожні два-три роки. Протягом такого періоду, як правило, неможливо забезпечити окупність коштів, інвестованих для перепрофілювання підприємства. Цінова нестабільність найпагубніше впливає на капіталомісткі галузі з тривалою окупністю капіталу. Через невизначеність очікуваного рівня цін не оформляються банківські кредити. Через високий ризик того, що кошти не будуть повернуті, не оформляються навіть ті кредити, щодо яких здійснюються державні програми компенсації відсотків. Прикладом такої галузі є молочне і м'ясне скотарство. Стійка тенденція скорочення поголів'я великої рогатої худоби в Україні намітилася з 1990 р. Лише за 2015–2019 рр. загальне поголів'я великої рогатої худоби скоротилося з 3 750,3 до 3 092,0 тис, у тому числі поголів'я корів – з 2 166,6 до 1 788,5 тис голів. Не забезпечило подолання даної тенденції державне дотування збереження і збільшення поголів'я тварин.

За роки реформ використовувалися різні способи державного регулювання цін на сільськогосподарську продукцію. Здійснювалася індексація закупівельних цін з урахуванням темпів інфляції, визначався мінімальний рівень ціни на молоко, нижче якого вони не могли знижуватися. Нині для стабілізації цін здійснюються державні фінансові і товарні інтервенції.

Індексація закупівельних цін здійснювалася дуже обмежений період часу. Уважалося, що вона посилює інфляцію. Визначені мінімально можливі закупівельні ціни на молоко на практиці не застосовувалися. Застосування таких цін призводило до збиткового функціо-

нування молокопереробних підприємств. Через незначні обсяги майже не здійснюють помітного впливу на ціну державні товарні і фінансові інтервенції.

Негативний вплив цінової волатильності особливо відчужають невеликі за розмірами суб'єкти господарювання, які через несформованість ринкової інфраструктури мають обмежені можливості вибору каналів дистрибуції продукції. Прискорено розвиваються особливо великі за розмірами господарські структури, які формують власні канали виведення продукції на зовнішні ринки, де ціни стабільніші. При цьому експортуються сировинна продукція, переважно зерно, конкурентні переваги якої забезпечуються низькими цінами. В умовах активізації міжнародних інтеграційних процесів посилюється сировинна орієнтація вітчизняного сільського господарства за вимушеного збільшення обсягів імпорту переробленої продукції. Це поєднується зі скороченням у сільських населених пунктах кількості робочих місць, вимушеною міграцією сільського населення.

Останнім часом розроблення і прийняття більшості державних регуляторних актів здійснюється відповідно до задекларованого у програмних документах спрямування регуляторної політики на приближення підходів, прийнятих у країнах Європейського Союзу. Практиками господарювання це сприймається як формальні процедури, які повинні бути виконані у процесі європейської інтеграції України. Критерієм виміру рівня такого приближення є співставлення кількості регуляторних актів, які вже адаптовані до існуючих у ЄС положень, до кількості тих, що належить адаптувати. Застосовується такий самий фрагментарний підхід, як і на початкових етапах реформування сільського господарства на засадах приватної власності і ринкових відносин. До уваги не завжди беруться відмінності у рівнях сформованості ринкових відносин в аграрному секторі економіки України та Європейського Союзу і, відповідно, актуальні проблеми, на вирішення яких повинна спрямовуватися регуляторна політика. В Україні доцільно використовувати європейські вимоги і принципи розроблення аграрної політики, спрямованої на комплексне вирішення наявних проблем.

На етапі розроблення і прийняття спільної аграрної політики Європа не була самодостатньою щодо продовольчого забезпечення. Спільна аграрна політика відповідно до Римського договору (1956 р.) спрямовувалася на підвищення продуктивності сільського господарства. При цьому для недопущення загострення соціальних проблем села капіталізація сільського господарства здійснювалася зі збереженням невеликих фермерських господарств. Максимальна площа земельних угідь якою міг володіти один землевласник, у різних країнах Європи не перевищувала 50–100 га. В Україні, де частка сільських жителів значно більша, ніж у Європі, таке обмеження нині становить 10 тис га. Вилучення земель великим капіталом у поєднанні з неналежною сформованістю інфраструктури аграрного ринку ускладнює вирішення проблеми формування і функціонування невеликих фермерських господарств. Не забезпечують очікуваних результатів пряма державна підтримка цих господарств, спрощення процедури їх створення. Особистими селянськими господарствами не використовуються можливості трансформації цих

господарств у ринково орієнтовані фермерські господарства товарного типу без реєстрації цих господарств як юридичних осіб, що передбачено відповідними доповненнями до Закону України «Про фермерське господарство». Через неналежну сформованість інфраструктури аграрного ринку невеликі господарства мають обмежені можливості щодо виведення на ринок продукції. Не послабила проблеми Державна цільова програма створення оптових ринків сільськогосподарської продукції, яка реалізувалася в Україні починаючи з 2009 р. Існуючі оптові ринки сільськогосподарської продукції більше прийнятні для торговельних посередників, які здійснюють комерційну діяльність на постійній основі, ніж для виробників сільськогосподарської продукції. На відміну від оптових ринків сільськогосподарської продукції, що функціонують у більшості економічно розвинутих країн, на вітчизняних оптових ринках не проводяться аукційні торги, за результатами яких продукція збувається протягом однієї-двох годин і генеруються ціни.

В Україні на оптових ринках переважають роздрібні і дрібнооптові партії продукції. Поставлена виробником на ринок партія продукції збувається протягом одного-двох днів. Оптові ринки сільськогосподарської продукції в Україні створювалися лише приватним капіталом, тому вони максимізують прибуток без належного врахування інтересів сільськогосподарських виробників. Перевага віддається передачі торговельних точок у довготермінову оренду, що забезпечує сталі надходження коштів.

В Україні не набули поширення збутові кооперативи, через які в економічно розвинутих країнах фермери збувають від 60% до 90% продукції. При цьому створення таких кооперативів забезпечує формування великих товарних партій, виведення її на віддалені ринки, у тому числі закордонні, уникнення монопольного впливу місцевих закупівельних організацій. Не сприяла розвитку збутових кооперативів їх державна фінансова підтримка, яка здійснювалася компенсацією 90% вартості придбаних кооперативами обладнання та техніки. Компенсувалася вартість не всіх засобів. Перелік технічних засобів, для придбання яких надавалася фінансова підтримка, визначався без урахування потреб кооперативів. Переважно до переліку включалися засоби для реалізації продукції проблемних галузей. Наприклад, компенсувалася вартість молоковозів в умовах економічно непривабливого виробництва молока. Створенням молочарських кооперативів для доставки молока на молокопереробні підприємства не вдавалося подолати монопольний вплив останніх на ціну. Доставлене кооперативом молоко на переробку оплачувалося за тими ж цінами, за якими воно було б оплачене за умови заготівель молока переробним підприємством безпосередньо у господарстві, де воно вироблене. Більшість створених за такої підтримки кооперативів функціонує формально. Основними чинниками їх створення була державна фінансова підтримка, а не намагання створення спільного каналу збуту продукції для того, щоб уникнути монопольного впливу на ціну. Подолати такий вплив на ціну сировини можна лише організацією її переробки в кооперативі. Програмами державної підтримки кооперативів компенсація вартості технічних засобів для переробки

продукції не передбачалася. Не пропагувалася організація переробки продукції на кооперативних засадах й у численних рекомендаціях, що поширювалися серед виробників продукції. Окрім подолання монопольного впливу на ціну, переваги кооперативів, які здійснюють переробку сільськогосподарської продукції та реалізацію продуктів переробки, полягають у тому, що вони стають привабливими постачальниками для великих супермаркетів та мереж продовольчих магазинів, яким без них організаційно складно, а часто й неможливо заготовляти необхідні партії однорідної продукції у значній кількості невеликих виробників.

Першорядний вплив на поведінку суб'єктів господарювання в умовах ринкових відносин мають ринкові важелі регулювання економіки. Державне регулювання лише послаблює або посилює визначальний вплив ринку. Позитивні тенденції можуть посилюватися державним сприянням створенню у сільському господарстві організаційних структур, здатних оперативно реагувати на ринкові можливості. Організація на кооперативних засадах окрім переробки продукції зберігання та фірмової торгівлі молочними продуктами протягом усього маркетингового року дасть змогу підвищити реалізаційні ціни без їх прямого державного регулювання. Обсяги реалізації продукції визначатимуться з урахуванням сезонного коливання цін та кон'юнктури ринку. Зростання пропозиції продукції у періоди високих цін призведе до їх зниження і стабілізації. Послабитися потреба у державному регулюванні цін і в періоди впливу окремих негативних кон'юнктурних чинників, а таке державне регулювання складно здійснювати через проблемність розмежування впливу об'єктивних кон'юнктурних чинників та монопольного впливу на ціну окремих структур. Ціни здебільшого виконуватимуть регуляторну функцію, що створить передумови для поетапної відмови від окремих програм підтримки сільського господарства, що спотворюють ринкові результати і за класифікацією СОТ відносяться до «жовтої скриньки». Необхідність збереження окремих програм підтримки, що відносяться до «жовтої скриньки», поєднуюватиметься з тим, що така підтримка буде результативнішою.

Державне сприяння створенню і розвитку життєздатних збутових кооперативів слід поєднувати з удосконаленням організаційної побудови і розширенням функцій оптових ринків сільськогосподарської продукції. Пропонування збутовими кооперативами порівняно великих товарних партій однорідної продукції створить необхідні передумови для організації на оптових ринках аукційних торгів. Поширення інформації про результати таких торгів значно послабить монопольні можливості існуючих закупівельних організацій, вплине на рівень цін на продукцію, що реалізується за іншими каналами, матиме вплив на стабілізацію цін.

Подолати ізольованість від ринкових відносин невеликих селянських господарств, сприяти їх трансформації у товарно-орієнтовані фермерські господарства можна спрямуванням державної підтримки на створення філій оптових ринків сільськогосподарської продукції у місцях виробництва продукції. На основі договорів між оптовим ринком і виробником продукції слід погоджувати сорти рослин, обов'язкові елементи технології виробництва, що забезпечува-

тиме виробництво однорідної продукції, яка матиме ринковий успіх. Продукція заготовлятиметься транспортними засобами оптового ринку і зберігатиметься у його сховищах. За вказівками власників продукції здійснюватимуться аукційні торги нею. Альтернативним варіантом є реалізація продукції оптовим ринком на умовах консигнації. Договором консигнації може визначатися лише мінімальний рівень ціни. Державну фінансову підтримку для створення філій оптових ринків сільськогосподарської продукції, крім тих напрямів, за якими вона надається оптовим ринкам сьогодні, доцільно спрямовувати на повне або часткове відшкодування витрат на зберігання продукції, створення та підтримку системи інформаційного забезпечення виробників продукції.

Неповнота аграрного ринку є універсальним, поширеним у всіх країнах явищем. Через порівняно короткий еволюційний період становлення ринкових відносин рівень неповноти аграрного ринку в Україні особливо глибокий. В умовах активізації міжнародних інтеграційних процесів та адаптації до цього системи державного регулювання сільського господарства стратегічні підходи до формування регуляторної політики повинні визначатися необхідністю формування ринкового середовища і створення умов для адаптації до нього різних за розмірами та організаційними формами суб'єктів господарювання. Без цього проявлятимуться переважно негативні результати міжнародних інтеграційних процесів.

Висновки. Державне регулювання сільського господарства України здійснюється без чітко визначених стратегічних цілей. Такий підхід започаткований на етапі ринкового реформування сільського господарства з орієнтацією на автоматичне вирішення усіх проблем впливом ринкових важелів, що діють автоматично. Без сформованого ринкового середовища лібералізація господарської діяльності лише посилила проблеми ефективного функціонування галузі. У подальші роки розроблялися регуляторні акти, спрямовані на вирішення окремих проблем, які періодично виникали. Сьогодні в умовах активізації міжнародних інтеграційних процесів здійснюється реформування регуляторної політики та наближення підходів до її здійснення до тих, що використовуються у країнах Європейського Союзу і відповідають положенням СОТ. Меншою мірою до уваги беруться особливості сільського господарства України, зумовлені неналежним рівнем сформованості аграрного ринку і його інфраструктури. Через це не забезпечують очікуваної результативності державні регуляторні акти, спрямовані на стабілізацію цін, становлення і розвиток фермерських господарств. Підвищити загальну ефективність державного регулювання сільського господарства України можна державним сприянням створенню саморегульованих організаційних структур, які б забезпечували можливості виведення на ринок продукції невеликими суб'єктами господарювання, ринкове генерування цін, виробництво конкурентоспроможних як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку продовольчих товарів. Для цього доцільно стимулювати переробку сировини у сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах, розширення функцій існуючих оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Список використаних джерел:

1. Бородіна О.М. Убезпечення сільського способу життя: європейська політика, орієнтири для України. *Економіка АПК*. 2020. № 2. С. 20–32. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202002020>
2. Галанець В.В. Форми та методи державного регулювання агропромислового виробництва. *Право та державне управління*. 2019. № 1(34). Т. 2. С. 33–39.
3. Гладій М.В., Лузан Ю.Я. Земельна реформа: сучасні проблеми і шляхи вирішення. *Економіка АПК*. 2020. № 2. С. 6–19. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055>
4. Матвєєв П.М. Державне регулювання у сфері підвищення продуктивності використання ресурсного потенціалу аграрного сектору. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2019. № 4. С. 51–57. DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2019-4-9>
5. Науменко А.О. Державне регулювання агропромислового комплексу України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Державне управління»*. 2019. Т. 30(69). № 4. С. 93–97. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.4/17>
6. Онегіна В.М., Шибяєва Н.В. Інституційна основа аграрної політики: українські реалії й досвід США та ЄС. *Економіка АПК*. 2016. № 1. С. 18–23.
7. Прунцева Г.О. Аналіз ефективності державної підтримки сільськогосподарських підприємств. *Економіка і організація управління*. 2020. № 1(37). С. 79–88. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2020.1.8>
8. Саблук П.Т., Лузан Ю.Я. Аграрна політика та чинники її реалізації. *Економіка АПК*. 2019. № 10. С. 6–17. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201910006>

References:

1. Borodina O.M. (2020) Ubezpechennia silskoho sposobu zhyttia: yevropeiska polityka, oriientyry dlia Ukrainy [Ensuring the rural way of life: European policy, guidelines for Ukraine]. *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 20–32. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202002020> (in Ukrainian)
2. Halanets V.V. (2019) Formy ta metody derzhavnoho rehuliuвання ahropromyslovoho vyrobnytstva [Forms and methods of state regulation of agro-industrial production]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, no. 1(34), t. 2, pp. 33–39. (in Ukrainian)
3. Hladii M.V., Luzan Yu.Ya. (2020) Zemelna reforma: suchasni problemy i shliakhy vyrishennia [Land reform: current problems and solutions]. *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 6–19. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055> (in Ukrainian)
4. Matvieiev P.M. (2019) Derzhavne rehuliuвання u sferi pidvyshchennia produktyvnosti vykorystannia resursnoho potentsialu ahrrarnoho sektora [State regulation in the field of increasing the productivity of the resource potential of the agricultural sector]. *Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky*, no. 4, pp. 51–57. DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2019-4-9> (in Ukrainian)
5. Naumenko A.O. (2019) Derzhavne rehuliuвання ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy [State regulation of the agro-industrial complex of Ukraine]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, t. 30 (69), no. 4, pp. 93 – 97. (in Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.4/17>.
6. Onehina V.M., Shybaieva N.V. (2016) Instytutsiina osnova ahrrarnoi polityky: ukrainski realii y dosvid SSHa ta YeS [Institutional basis of agrarian policy: Ukrainian realities and experience of the USA and the EU]. *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 18–23. (in Ukrainian)
7. Pruntseva H.O. (2020) Analiz efektyvnosti derzhavnoi pidtrymky silskohospodarskykh pidpriemstv [Analysis of the effectiveness of state support of agricultural enterprises]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, no. 1(37), pp. 79–88. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2020.1.8> (in Ukrainian).
8. Sabluk P.T., Luzan Yu.Ya. (2019) Ahrrarna polityka ta chynnyky yii realizatsii [Agrarian policy and factors of its implementation]. *Ekonomika APK*, no. 10, pp. 6–17. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201910006> (in Ukrainian)